

Archeologisch onderzoek De Pirk te Vaassen

Inventariserend Veldonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 32

Concept

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Veluwe Bouwonderneming BV

Grontmij Advies & Techniek bv
Vestiging Drenthe
Assen, 14 juli 2004

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek De Pirk te Vaassen
Grontmij Archeologische Rapporten 32

Projectnummer : DR171104

Documentnummer : DR171104

Revisie : 0

Datum : 14 juli 2004

Auteur(s) : Dhr. drs. J.L. van Beek

e-mail adres : jurgen.vanbeek@grontmij.nl

Gecontroleerd : Mevr. drs. M. Hopman

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd : Dhr. ing. J. Knol

Paraaf goedgekeurd :

Administratieve gegevens

Datum opdrachtverstrekking	April 2004	
Opdrachtgever	Veluwse Bouwonderneming BV	
Uitvoerder	Grontmij Advies & Techniek bv	
	Dhr. drs. J.L. van Beek	
Bevoegd gezag	Provincie Gelderland	
	Mw. F. de Roode	
	Provinciaal archeoloog	
Locatie	Gemeente	Epe
	Plaats	Vaassen
	Toponiem	De Pirk
	RD-coördinaten	Centrum: X: 194.900 Y: 477.780
	Kaartblad	27 D

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	5
1.1	Algemeen	5
1.2	Geplande werkzaamheden.....	5
1.3	Onderzoeksopzet en richtlijnen	5
2	Resultaten Bureaustudie.....	7
2.1	Historische situatie.....	7
2.2	Huidige situatie	7
2.3	Bekende archeologische waarden	7
2.4	Bodem, geologie en geomorfologie.....	8
2.5	Conclusie Bureaustudie	10
3	Resultaten veldwerk	11
3.1	Algemeen	11
3.2	Bodem.....	11
3.3	Archeologie.....	11
4	Evaluatie	12
4.1	Samenvatting en conclusie.....	12
4.2	Aanbeveling	12

Bijlage 1:	Locatie Plangebied
Bijlage 2:	Locaties Boringen
Bijlage 3:	Vondstenlijst
Bijlage 4:	Literatuur

1 Inleiding

1.1 Algemeen

De Veluwe Bouwonderneming b.v. heeft Grontmij Advies & Techniek bv opdracht gegeven voor het uitvoeren van een Inventariserend Veldonderzoek ter plaatse van het plangebied De Pirk te Vaassen. Het plangebied ligt in de kern van de bebouwde kom van ~~Kesteren~~ Vaassen en wordt in het noorden en westen begrensd door de Stationsstraat, in het oosten door de Laan van Fasna en in het zuiden door de Veenweg. De betreffende percelen staan kadastraal bekend onder sectie C en D nummers 2869, 2472, 2878, 3200, 3201, 3555, 3554, 2946, 2339, 3037 en 1152 te Vaassen, gemeente Epe. De exacte locatie van het plangebied is weergegeven in bijlage 1. De totale oppervlakte van het perceel bedraagt circa 1,8 ha.

Doel van het Inventariserend Veldonderzoek is het opsporen en in kaart brengen van eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen in het plangebied. Op basis van de resultaten van het onderzoek kan, in overleg met de provinciaal archeoloog, worden bepaald of de vindplaatsen in aanmerking komen voor een vervolgonderzoek.

1.2 Geplande werkzaamheden

Aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen herinrichting van het plangebied ten behoeve van woningbouw. Tijdens de werkzaamheden ten behoeve van de woningbouw zullen de bodem en daarmee eventueel aanwezige archeologische resten worden verstoord.

De exacte herinrichting van het plangebied en de daaraan gerelateerde graafwerkzaamheden, die tengevolge van de planuitvoering zullen worden uitgevoerd, waren ten tijde van de uitvoering van onderhavig onderzoek nog niet bekend.

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het Inventariserend Veldonderzoek bestaat uit een voorbereidende bureau-studie en een veldonderzoek. Op basis van de resultaten van het IVO kan besloten worden tot het uitvoeren van een archeologisch vervolgonderzoek. Dit kan bestaan uit een waarderend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven of een Archeologische Begeleiding (AB) van de graafwerkzaamheden.

Het IVO is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in de Kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie (Voorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

De verschillende onderdelen van het IVO worden hieronder kort toegelicht.

Bureaustudie

Voor het Inventariserend Veldonderzoek zijn bekende archeologische vindplaatsen en terreinen in de omgeving van het plangebied geïnventariseerd. Dit is gebeurd door middel van het raadplegen van het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS) en de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Gelderland. Om potentiële vindplaatsen in beeld te brengen, zijn voor het archeologisch onderzoek relevante kaarten, zoals bodem-, geomorfologische en historische kaarten geraadpleegd.

Veldonderzoek

Het veldwerk bestaat uit het uitvoeren van 10 boringen met behulp van een edelmanboor met een diameter van 10 cm tot een diepte van 2,0 m beneden maaiveld. De boringen zijn archeologisch beschreven en relevante lagen zijn gezeefd op een 4 mm zeef.

2 Resultaten Bureaustudie

2.1 Historische situatie

Op de historische kaart van 1830-1855 (Wolters-Noordhoff, 1990) is te zien dat het plangebied grotendeels in gebruik is als bouwland. Aan de Stationstraat zijn een aantal gebouwen te herkennen. Op de historische atlas van Gelderland 1865-1925 (Robas, 1989) is het gebruik van het plangebied vrijwel gelijk. Het grootste verschil tussen beide kaarten is dat in het oostelijk deel van het plangebied een de spoorlijn is aangelegd.

2.2 Huidige situatie

Het plangebied ligt in de kern bebouwde kom van Vaassen. Het plangebied is ingericht als bedrijventerrein, waar onder andere een aannemer, een stalling voor autobussen en een kringloopcentrum zijn gevestigd. Grote delen van het plangebied zijn verhard met klinkers of asfalt. Slechts drie van de elf percelen zijn onverhard.

Aangezien het plangebied vroeger voornamelijk in gebruik was als bouwland en nu als bedrijventerrein is de bodem in het plangebied waarschijnlijk verstoord. Waar de bodem verstoord is zijn geen archeologische resten in situ te verwachten, deze locaties hebben een lage archeologische waarde.

2.3 Bekende archeologische waarden

In het archeologisch informatiesysteem ARCHIS staan alle bekende archeologische waarnemingen geregistreerd. Volgens de gegevens in ARCHIS zijn in het plangebied geen waarnemingen bekend. In de directe omgeving van het plangebied, binnen een straal van 500 m, zijn 6 waarnemingen bekend (zie tabel 1).

Tabel 1: Archis waarnemingen

Archis nr.	Datering	Aard van de melding
42651	Romeinse Tijd	zilveren munt, denarius Severus Alexander
42171	Middeleeuwen - Nieuwe Tijd	grafkelder, fragment bot en bouwmaterial: gevonden tijdens herstelwerkzaamheden van de Hervormde Kerk
33966	Bronstijd- IJzertijd	urnenveld
30557	Laat Neolithicum	crematie grafveld
	IJzertijd	urnenveld en nederzetting
7474	Middeleeuwen	kogelpot en Paffrath- aardewerk en maalsteen
41920	IJzertijd	urnenveld; aardewerk, crematieresten

Bovenstaande Archis-meldingen maken duidelijk dat in Vaassen reeds mensen actief waren in het Late Neolithicum, 2850-2000 v.Chr. (zie ook tabel 2). Direct ten oosten van het plangebied is een grafveld met crematieresten uit het Laat Neolithicum opgegraven. Op deze locatie is tevens een urnenveld en een nederzetting uit de IJzertijd gevonden.

Tabel 2: overzicht van archeologische perioden¹

Periode	tijd
Laat-Paleolithicum (Oude Steentijd)	tot 9000 voor Christus
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9000 – 4900 voor Christus
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5325 – 1900 voor Christus
Bronstijd	1900 – 800 voor Christus
IJzertijd	800 – 12 voor Christus
Romeinse Tijd	12 voor Christus - 450 na Christus
Vroege Middeleeuwen	450 – 1050 na Christus
Late Middeleeuwen	1050 – 1500 na Christus
Nieuwe Tijd	1500 na Christus – heden

AMK

De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. De terreinen zijn beoordeeld op verschillende criteria en op grond daarvan zijn de terreinen ingedeeld in categorieën met archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde (o.a. de beschermde monumenten). De AMK is in samenwerking met de verschillende provincies en gemeentelijk archeologen ontwikkeld. In en in de directe omgeving van het plangebied bevinden zich geen AMK-terreinen.

2.4 Bodem, geologie en geomorfologie

De afzettingen die in het plangebied aan en nabij het oppervlak liggen dateren zowel uit het Pleistoceen als het Holocene. Vaassen ligt direct ten oosten van een grote stuwwal, die in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (zie tabel 3) is ontstaan. Tegen de stuwwal aan zijn zanden afgezet die behoren tot de Formatie van Twente. Dichtbij de stuwwal worden op geringe diepte, onder de zanden van de Formatie van Twente, grove zanden en/of grind aangetroffen. Deze afzettingen behoren tot de stuwwal. Ook bij Vaassen zijn deze stuwwal afzettingen aangetroffen (toevoeging “g” op de bodemkaart).

Tabel 3: Tijdschaal van het Kwartair

			Duizend jaar geleden
Holocene			10-0
Pleistoceen	Laat-Pleistoceen	Weichselien	100-10
		Eemien	130-100
		Saalien	250-130
	Midden-Pleistoceen	Holsteinien	300-250
		Elsterien	350-300
		Cromerien	750-350
		Bavelien	900-750
	Vroeg-Pleistoceen	Menapien	1100-900
		Waalien	1300-1100
		Eburien	1600-1300

¹ Ten behoeve van de dateringen is gebruik gemaakt van Lanting en Van der Plicht, 1996, 2000 en 2002.

Tiglien	2100-1600
Pretiglien	2300-2100

Na het Weichselien werd het klimaat geleidelijk warmer en vochtiger. Door het afsmelten van het landijs steeg de zeespiegel en daarmee het grondwatervniveau. Op lage plaatsen en in de kwelwaterzone langs de stuwwallen, ontstonden gunstige omstandigheden voor veengroei. In de omgeving van Vaassen is eveneens veen ontstaan in laagten en beekdalen. Veel daarvan is afgegraven, waardoor nu slechts op enkele plekken nog veen of restveen voorkomt.

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Vaassen en is niet gekarteerd ten behoeve van de bodemkaart. In de directe omgeving, ten oosten van Vaassen bevinden zich, volgens de Bodemkaart van Nederland, blad 27 West Heerde, beekerdgronden (pZg23g), hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21g) en laar-podzolgronden (cHn21g). Alle bodemsoorten hebben de toevoeging "g", dit houdt in dat zich in de bodem grof zand en/of grind beginnend tussen 0,4 m en 1,20 m bevindt.

De beekerdgronden worden ingedeeld onder de kalkloze zandgronden. Deze zijn weer onderverdeeld in eerdgronden en vaaggronden. Tot de eerdgronden worden de beekerdgronden en de gooreerdgronden gerekend, de zogenaamde natte eerdgronden. Deze zijn ontstaan in de lagere, nattere delen van het landschap, waar plantaardig materiaal moeilijker afbreekt en de uitspoeling van humus gering is. Als gevolg hiervan is een natuurlijke humushoudende bovenlaag ontstaan.

Van deze gronden liggen de gooreerdgronden relatief hoog en vormen in veel gevallen de overgang van de hoger gelegen veldpodzol- naar beekerdgronden en andere laaggelegen gronden. Beekerdgronden zijn kenmerkend voor de lage en natte landschapsdelen.

Laarpodzolgronden vallen onder de humuspodzolgronden. Podzolgronden kenmerken zich door het voorkomen van een inspoelingshorizont (B-horizont) die is ontstaan door inspoeling van organische stof, al dan niet tezamen met ijzer en aluminium. De humuspodzolgronden worden ingedeeld naar de dikte van de humushoudende bovengrond (A1-horizont). De laar-podzolgronden hebben een matig dikke humushoudende bovengrond. Deze is in het algemeen gevormd door een geleidelijke ophoging ten gevolge van eeuwenlange bemesting met potstalmest. Laarpodzolgronden vinden we dan ook overwegend terug in de oude ontginningsgebieden.

De hoge zwarte enkeerdgronden zijn ontstaan in de Late Middeleeuwen. Destijds, vanaf circa 1300 na Chr., werden de dekzanden door gemengde boerenbedrijven als akkerland geëxploiteerd. De vruchtbaarheid van de akkers werd op peil gehouden door bemesting met voornamelijk potstalmest. Dit bestond uit een mengsel van stalmest, huisafval bosstrooisel en heideplaggen, aangevuld met humushoudend zand afkomstig van het bouwland of humusarm zand vaak afkomstig van het huisperceel. Dit resulteerde in gronden met een relatief dik humeus dek: de hoge enkeerdgronden of essen.

Onderzoek naar de datering van enkeerdgronden heeft uitgewezen dat sommige enkeerdgronden reeds meer dan duizend jaar in cultuur zijn.

De betekenis van essen voor archeologisch onderzoek is tweeledig. Enerzijds zijn vanwege de beschermende werking van het esdek archeologische sporen uit de perioden van voor de Late Middeleeuwen in de regel goed geconserveerd. Anderzijds zijn archeologische vindplaatsen in gebieden met een esdek

moeilijk op te sporen, omdat ze zich meestal buiten het bereik van de ploeg bevinden en daardoor verscholen liggen in het landschap.

2.5 Conclusie Bureaustudie

Op basis van de resultaten van de bureaustudie kunnen in het plangebied archeologische resten worden verwacht uit het Laat-Neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd. De archeologische resten zullen zich binnen de eerste meter beneden maaiveld bevinden. Gezien het gebruik van het plangebied is er een grote kans dat de bodem in het plangebied verstoord is, waardoor eventuele archeologische resten verloren zijn gegaan.

3 Resultaten veldwerk

3.1 Algemeen

Het veldwerk is verricht in juni 2004. Er zijn 10 boringen verricht met behulp van een Edelmanboor met een diameter van 10 cm tot een diepte van 2,0 m beneden maaiveld. De boorpunten zijn ingemeten ten opzicht van bestaande bebouwing met behulp van een meetlint. Relevante lagen zijn gezeefd op een 4 mm zeef. Het plangebied is in gebruik als bedrijventerrein en een groot deel is bedekt met asfalt. Een kernboorder heeft een aantal gaten gemaakt, waarin de archeologische en milieukundige boringen zijn uitgevoerd. De nummering van de boringen van het milieukundig onderzoek is aangehouden.

Er waren 12 archeologische boringen gepland op het plangebied, maar er zijn er maar 10 uitgevoerd. Onder het asfalt aan de noordwestzijde van het plangebied (bij het kringloopbedrijf) werd nog een verharde laag aangetroffen, daardoor was het niet mogelijk boringen te verrichten.

3.2 Bodem

De bodem van boringen 76, 18, 61, 47 en 54 is verstoord tot in de C-horizont of een diepte van 0,80 m, maar in het resterende deel is de originele bodem nog duidelijk te herkennen.

Deze originele bodem bestaat uit een bouwvoor (Ap-horizont), met daaronder in boring 9 en 35 een ophogingslaag (Aan-horizont). Onder deze dikke A-horizont is in boring 75, 35 en 53 een B-horizont (inspoelingslaag) te onderscheiden. In boringen 9 en 2 is een overgangslaag aanwezig naar de C-horizont (gele zand). Het plangebied ligt in een gebied met enkele gronden, deze gronden hebben een hoge archeologische verwachtingswaarde.

De boringen waar de onderkant van het esdek nog in tact is, liggen verspreid over het terrein. Dit duidt erop dat de verstoringen lokaal van aard zijn. Delen van het terrein vertonen nog een ongeroerd profiel, daar kunnen archeologische resten in situ aangetroffen worden.

3.3 Archeologie

In boring 9 is onder de oude bouwvoor een fragment aardewerk aangetroffen. Het betreft een scherf hard gebakken, grof gemagerd aardewerk, vermoedelijk van een zogenaamde 'Schrägrandurne'. De scherf kan dateren uit de Late Bronstijd tot de Vroege IJzertijd, maar vermoedelijk uit de Vroege IJzertijd (800-500 voor Christus). Aangezien deze scherf is aangetroffen in een niet verstoord profiel is de vondst een indicator voor een vindplaats. Vanwege de aanwezigheid van asfaltverharding in de omgeving van boring 9, was het niet mogelijk om reeds in het veld aanvullende boringen te verrichten.

De vondst uit de Vroege IJzertijd is aangetroffen op 150 m van ARCHIS-melding 30557. Daar zijn in 1986 bij opgravingen resten aangetroffen uit het Neolithicum én de Vroege IJzertijd.

4 Evaluatie

4.1 Samenvatting en conclusie

De Veluwe Bouwonderneming b.v. heeft Grontmij Advies & Techniek bv opdracht gegeven voor het uitvoeren van een Inventariserend Veldonderzoek ter plaatse van het plangebied De Pirk te Vaassen. Het plangebied ligt in de kern van de bebouwde kom van Kesteren en wordt in het noorden en westen begrensd door de Stationsstraat, in het oosten door de Laan van Fasna en in het zuiden door de Veenweg. De totale oppervlakte van het perceel bedraagt circa 1,8 ha.

Doel van het Inventariserend Veldonderzoek is het opsporen en in kaart brengen van eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen in het plangebied. Aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen herinrichting van het plangebied ten behoeve van woningbouw. Tijdens de werkzaamheden ten behoeve van de woningbouw zullen de bodem en daarmee eventueel aanwezige archeologische resten worden verstoord.

Op basis van de resultaten van de bureaustudie kunnen in het plangebied archeologische resten worden verwacht uit het Laat-Neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd.

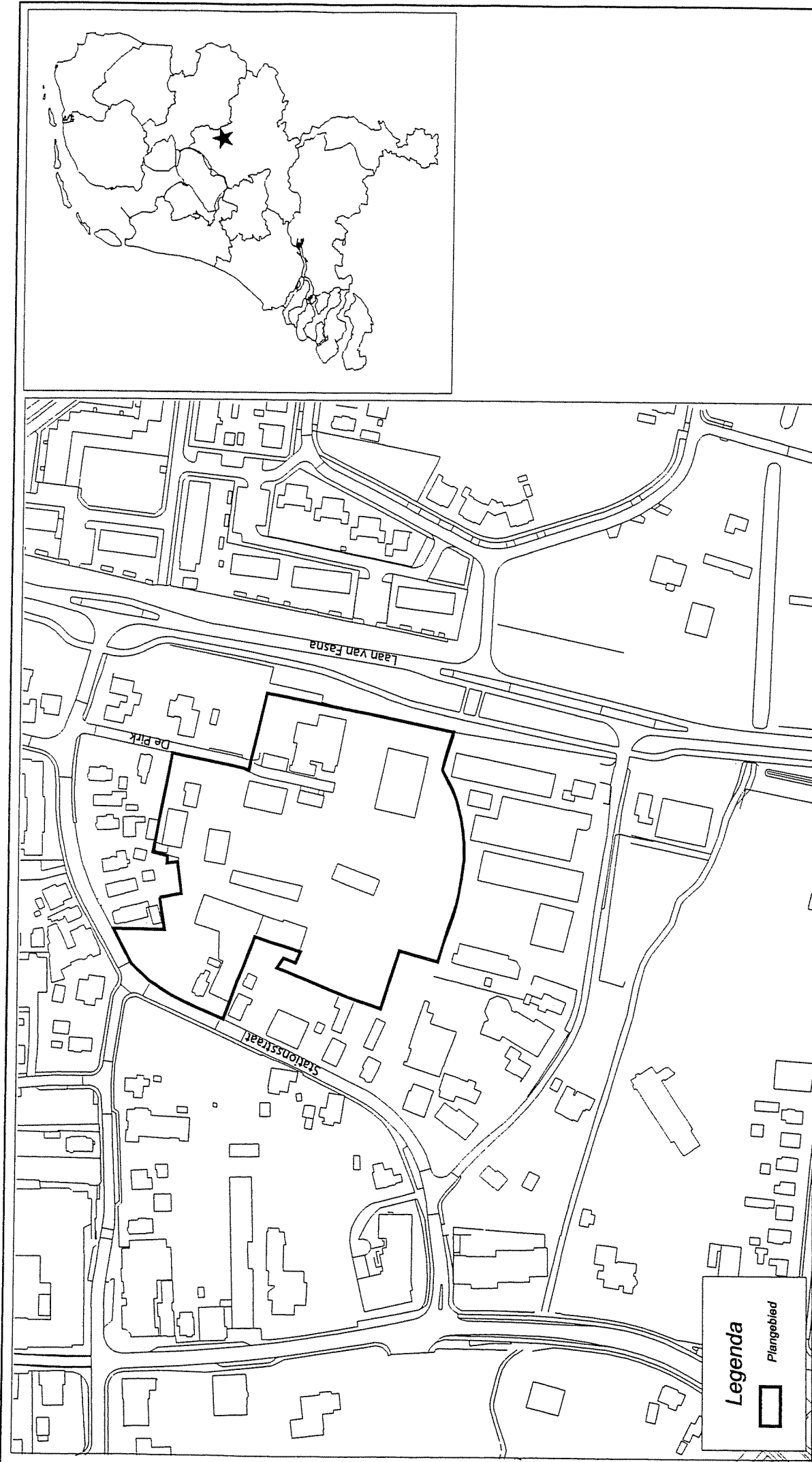
In het plangebied is een esdek, of restant daarvan, aangetroffen. In een gedeelte van het plangebied was de basis van het esdek nog in tact. Er is in een onverstoorde laag onder aan het esdek een fragment aardewerk aangetroffen. Het betreft een hard gebakken, grof gemagerd aardewerk dat vermoedelijk dateert uit de Vroege IJzertijd (800-500 voor Christus). Aangezien deze scherf is aangetroffen in een niet verstoord profiel is de vondst een indicator voor een vindplaats. Vanwege de aanwezigheid van asfaltverharding rond de boring met de aardewerkvondst, was het niet mogelijk om met controleboringen de omvang van de vindplaats vast te stellen.

4.2 Aanbeveling

Er is tijdens het veldwerk een aanwijzing voor een vindplaats uit de Vroege IJzertijd aangetroffen. Deze vindplaats dient nader onderzocht te worden. Dit kan gebeuren door middel van proefsleuven. Wellicht kan ermee worden gewacht totdat de huidige gebouwen en verharding zijn verwijderd, zodat ook het gedeelte bij het kringloopbedrijf nog onderzocht kan worden. Voor dit vervolgonderzoek moet een Programma van Eisen worden opgesteld dat dient te worden goedgekeurd door het bevoegd gezag.

Bijlage 1

Locatie plangebied

Archeologisch Onderzoek
De Pirk te Vaassen

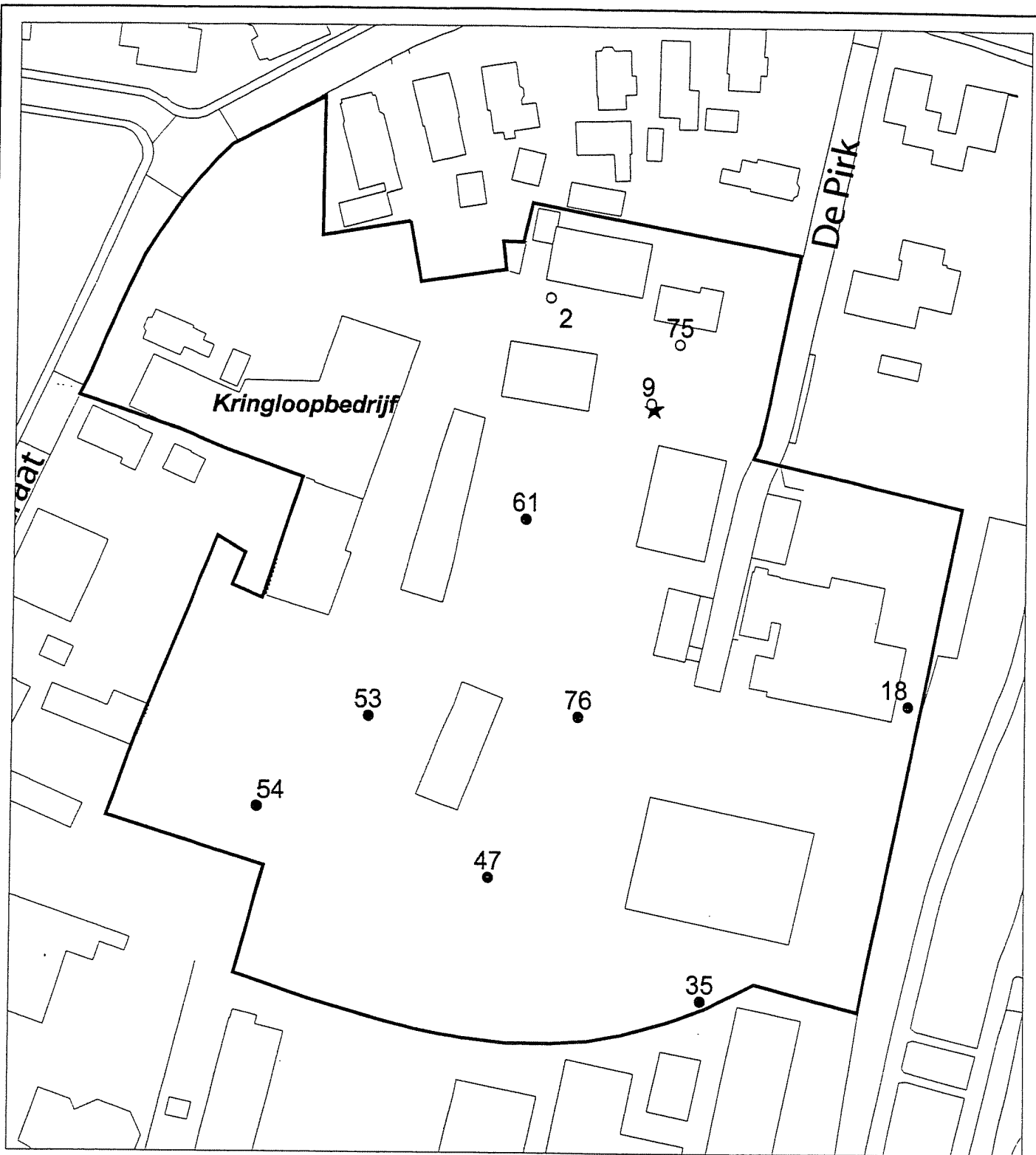

projectnummer: DR 171104		N	
versie 0	datum: 08-07-04		
getekend	gecontroleerd		
LS	MH		

Locatie plangebied
Opdrachtgever: Veluwe Bouwonderneming
Schaal: 1 : 2500
Bron: Topografische Dienst

Bijlage 2

Locaties boringen

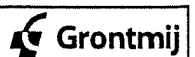

Legenda

Bodem

- ABC-bodem
- AC-bodem
- verstoord
- ★ Boring met vondst
- Plangebied

Archeologisch Onderzoek De Pirk te Vaassen

Resultaten boringen

Opdrachtgever: Veluwe bouwonderneming
Schaal: 1 : 1000
Bron: Veldonderzoek Grontmij, juni 2004

projectnummer: DR 171104

versie 0 datum: 08-07-04

getekend
LS

gecontroleerd
MH

Vondstenlijst De Pirk te Vaassen

nummer	boring	diepte (m-mv)	laag	categorie	datering
1		9 0,9-1,1	AC-horizont	aardewerk	Vroege IJzertijd, mogelijk "Schrágrandurne"

determinatie: ARC bv

Bijlage 4

Literatuur

Bijlage 4

Literatuur

Robas Producties, 1989. Historische atlas Gelderland : chromotopografische kaart des rijks, 1:25.000.

Stiboka, 1982. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 27 West Heerde, inclusief toelichting.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Grote historische atlas van Nederland : 1:50.000. Deel 3: Oost-Nederland.